

## КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

© 2018 КОНОХОВ С. В.

УДК 339.942.97

**Конохов С. В. Конкурентні переваги аграрного сектора України у системі глобальної продовольчої безпеки**

Метою статті є дослідження вагомості ролі сільськогосподарського сектора у національному народногосподарському комплексі через такий індикатор, як динаміка його частки у валовій доданій вартості в економіці, що збільшилась під впливом релокації капітальних ресурсів на користь вітчизняного індустріального та фінансового секторів. Так, головними позитивними зрушеннями у розвитку аграрної галузі на сучасному етапі трансформаційних перетворень в економіці України є насамперед активізація процесів концентрації капіталу та виробництва; кількісна та структурна диверсифікація сільськогосподарського виробництва й експорту аграрної продукції на світові ринки; динамічне оновлення машинного тракторного парку та впровадження інноваційних технологій в аграрні виробничі процеси; вертикальна інтеграція українського агропромислового комплексу (АПК) на основі об'єднання і концентрації виробничих потужностей сільськогосподарського та переробного і харчового виробництва з охопленням повного технологічного циклу аграрного виробництва, «замиканням» вартісного ланцюга та монополізацією продуктових систем у зерновій, молочній, сироробній та м'ясній галузях вітчизняного аграрного сектора тощо.

**Ключові слова:** сільське господарство, агровиробництво, продовольча безпека.

**Рис.:** 3. **Бібл.:** 13.

**Конохов Сергій Вікторович** – здобувач, кафедра міжнародного обліку і аудиту, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (просп. Перемоги, 54/1, Київ, 03057, Україна)

УДК 339.942.97

UDC 339.942.97

**Конохов С. В. Конкурентные преимущества аграрного сектора Украины в системе глобальной продовольственной безопасности**

**Konokhov S. V. The Competitive Advantages of the Agrarian Sector of Ukraine in the Global Food Security System**

Целью статьи является исследование весомой роли сельскохозяйственного сектора в национальном народнохозяйственном комплексе через такой индикатор, как динамика его доли в валовой добавленной стоимости в экономике, которая увеличилась под влиянием релокации капитальных ресурсов в пользу отечественного индустриального и финансового секторов. Так, главными положительными сдвигами в развитии аграрной отрасли на современном этапе трансформационных преобразований в экономике Украины является прежде всего активизация процессов концентрации капитала и производства; количественная и структурная диверсификация сельскохозяйственного производства и экспорта аграрной продукции на мировые рынки; динамическое обновление машинного тракторного парка и внедрение инновационных технологий в аграрные производственные процессы; вертикальная интеграция украинского агропромышленного комплекса (АПК) на основе объединения и концентрации производственных мощностей сельскохозяйственного и перерабатывающего и пищевого производства с охватом полного технологического цикла аграрного производства, «замыканием» стоимостной цепи и монополлизацией продуктовых систем в зерновой, молочной, сыродельной и мясной отраслях отечественного аграрного сектора и др.

The article is aimed at researching the significant role of the agricultural sector in the national economic complex through such an indicator as the dynamics of its share in the gross value added in the economy, which has increased under the influence of relocation of capital resources in favor of domestic industrial and financial sectors. Thus, the main positive moves in the development of agrarian sector at the present stage of transformational changes in the economy of Ukraine is primarily the intensification of processes of concentration of capital and production; quantitative and structural diversification of agricultural production and export of agricultural products to the world markets; dynamic upgrading of the machine tractor park and introduction of innovative technologies in agricultural production processes; vertical integration of the Ukrainian agro-industrial complex (AIC) on the basis of combining and concentration of production capacities of agricultural and processing and food production with coverage of the full technological cycle of agricultural production, «closure» of the value chain and monopolization of food systems in the grain, dairy, cheese and meat sectors of the domestic agrarian sector, etc.

**Keywords:** agriculture, agricultural production, food security.

**Ключевые слова:** сельское хозяйство, агропроизводство, продовольственная безопасность.

**Fig.:** 3. **Bibl.:** 13.

**Рис.:** 3. **Библ.:** 13.

**Konokhov Sergey V.** - Applicant, Department of International Accounting and Auditing, Kyiv National Economic University named after V. Hetman (54/1 Peremohy Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

**Конохов Сергей Викторович** – соискатель, кафедра международного учета и аудита, Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана (просп. Победы, 54/1, Киев, 03057, Украина)

Про сучасну роль аграрного сектора у народногосподарському комплексі України можна судити за цілою низкою узагальнюючих показників індикаторів. Насамперед слід зазначити, що він виробляє понад 10 % ВВП держави, забезпечує притік понад 40 % загальної валютної виручки [1]; акумулює близько 30 % загального обсягу виробничих фондів і близько третини кількості працівників; а також формує близько

70 % роздрібного товарообігу [2]. Підтвердженням вагомості ролі сільськогосподарського сектора у національному народногосподарському комплексі є і такий індикатор, як динаміка його частки у валовій доданій вартості в економіці: якщо у 1990 р. вона становила 24,4 %, то у 2001 р. – 16,3 %, а до 2007 р. зменшилась до 7,6 % [3] під впливом релокації капітальних ресурсів на користь вітчизняного індустріального і фінансового секторів.

Однак уже з 2008 р. під впливом падіння світових цін на традиційну продукцію вітчизняного експорту (насамперед металургійні і хімічні товари) та наростання кризових тенденцій у світогосподарській динаміці чітко окреслюється тренд зростання частки аграрного сектора у валовій доданій вартості до 8,7 % у 2010 р.; 9,6 % – у 2011 р.; 9,1 % – у 2012 р.; 10 % – у 2013 р.; 11,7 % – у 2014 р.; 14,2 % – у 2015 р. та 13,7 % – у 2016 р. При цьому динамічно зростають і вартісні обсяги валової доданої

вартості (у фактичних цінах), виробленої вітчизняним сільськогосподарським сектором з 29,4 [3] до 277,2 млрд грн у період 2001–2016 рр. [4]

Що ж стосується частки сільського господарства у валовому внутрішньому продукті України, то у період 2001–2007 рр. вона зменшилась з 13,7 % (66,3 млрд грн) до 7,1 % (113,1 млрд) [3] з подальшим зростанням до 11,1 % (160,5 млрд) у 2014 р. (рис. 1) за відповідного значення середньорічного показника на рівні 3 %.



Рис. 1. Динаміка валового внутрішнього продукту, сільськогосподарського виробництва і його частки у ВВП України у 2010–2014 рр. [5]

Загальновідомо, що одним із ключових показників розвитку національного сільського господарства будь-якої країни є загальна площа сільськогосподарських угідь, що використовуються у виробництві. В Україні цей показник за період 1990–2013 рр. зменшився з понад 42 до 41,5 млн га, що у відносному вираженні становить 1,2 %. Усталена тенденція щодо зменшення площі сільськогосподарських угідь за вказаний період спричинила скорочення фізичних обсягів виробництва аграрної продукції України, про що свідчать дані. Зокрема, індекси валового сільськогосподарського виробництва за вказаний період коливалися в діапазоні від мінімальних 83,5 % рівня 1990 р. у 1994 р. до максимальних 119,9 % у 2011 р. При цьому індекс виробництва продукції рослинництва становив у середньорічному вираженні у період 1990–2016 рр. 102,2 % рівня 1990 р., а тваринництва – 97,8 % відповідно. Якби не приватні фермери й індивідуальні присадибні господарства, то темпи скорочення сільськогосподарського виробництва в Україні були б ще вищими, особливо у перші роки незалежності.

Що стосується динаміки площі вітчизняної ріллі, то в останні десятиліття вона зменшилась з 33,6 млн га у 1990 р. до 32,5 млн га у 2016 р., або на 3,3 % у відносному вираженні, що свідчить про усталений тренд вибуття земель сільськогосподарського призначення з господар-

ського обороту. Цей процес супроводжується збільшенням площі лісів і лісовкритих територій (на 299,3 тис. га за 1990–2015 рр.), забудованих земель (на 164,2 тис. га), відкритих заболочених земель (на 61,8 тис. га) та вкритих поверхневими водами територій (на 6,8 тис. га відповідно) [6]. Вказаний період означився також зростанням показника забезпеченості ріллею у розрахунку на душу населення з 0,647 до 0,763 га (рис. 2), що позиціонує Україну на лідерських позиціях у світі за рівнем забезпеченості сільськогосподарськими угіддями.

На особливу увагу заслуговує при цьому сучасна структура земель сільськогосподарського призначення: з 42,7 млн га (або 70,6 % загальної земельної площі України) у 2016 р. рілля становить 32,5 млн га (або 76,6 % площі сільськогосподарських угідь), сіножаті – 2,4 млн (5,6 %), пасовища – 5,4 млн (12,6 % відповідно) [4]. Як бачимо, наша держава має вагому частку земель сільськогосподарського призначення найвищої якості, активно залученої у сільськогосподарський оборот і здатної генерувати масштабну додану вартість в аграрному виробництві. І хоча цей показник суттєво варіюється на регіональному рівні з причин різної густоти населення та міграційних рухів населення, високі якісні кондиції вітчизняного земельного ресурсу (значну частку якого становлять найродючіші чорноземи та

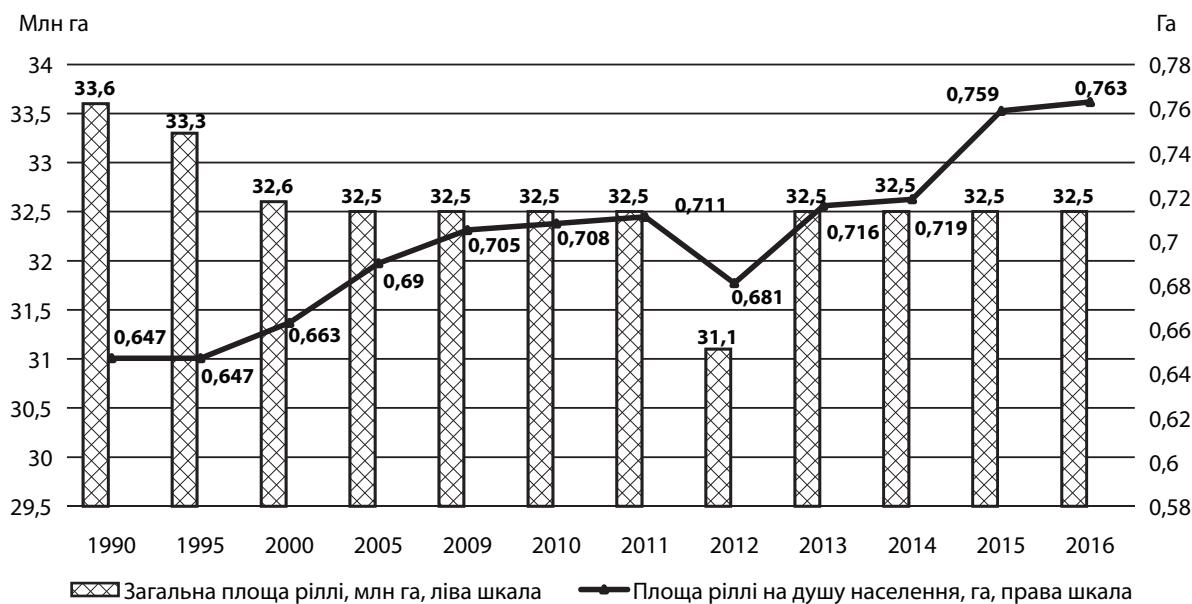


Рис. 2. Динаміка загальної площі ріллі і у розрахунку на душу населення в Україні у 1990–2016 рр.

лучно-чорноземні ґрунти) надають нашій державі неперевершених конкурентних переваг в аграрній сфері, яка за розрахунками різних експертів й аналітичних агенцій може прогнати нині до 500–600 млн осіб світового населення.

**К**омплексна характеристика конкурентних переваг вітчизняного аграрного сектора та його ресурсного потенціалу у вирішенні глобальної продовольчої безпеки вимагає також з'ясування ключових особливостей діючих в Україні організаційно-правових форм господарювання та розмірів сільськогосподарських підприємств. Подібно усім державам світу сільськогосподарська діяльність у нашій країні завжди здійснювалась на основі органічного поєднання малих (селянських) господарств і великих аграрних підприємств з їх об'єднанням на платформі спільного виробництва харчової продукції. При цьому останні завжди стояли в авангарді використання у виробничих процесах новітніх технічних засобів, впровадження провідних технологій обробки землі, вирощування тварин, захисту рослин, виведення нових високоврожайних сортів рослинних культур і порід сільськогосподарських тварин. Так, у період 2002–2016 рр. загальна кількість діючих сільськогосподарських підприємств в Україні зменшилась з 60,9 до 47,7 тис., у тому числі господарських товариств – з 9,3 до 8,7 тис. (18,2 % загальної кількості аграрних підприємств на кінець періоду); приватних підприємств – з 4,1 до 3,8 тис. (7,9 %); виробничих кооперативів – з 2,1 до 0,7 тис. (1,5 %); фермерських господарств – з 42,8 до 33,7 тис. (70,6 %); державних підприємств – з 0,6 до 0,2 тис. (0,5 %); а підприємств інших форм господарювання – з 2,0 до 0,6 тис. (1,3 %).

З загальної кількості особистих селянських господарств в Україні на сьогодні близько 20 % є ринково орієнтованими, 41 % формують сегмент напівкомерційних дрібних господарств, а решта виробляють аграрну продукцію виключно для власного споживання [7]. Поді-

бний тренд стрімкого зменшення в останнє десятиліття кількості діючих в Україні сільськогосподарських підприємств свідчить насамперед про посилення тенденції щодо монополізації вітчизняного аграрного сектора. Це знаходить своє концентроване вираження у динамічному зростанні кількості великих агропромислових підприємств, що функціонують у формі агрохолдингів. Так, тільки у період 2010–2016 рр. акумульований обсяг земельного банку найбільших вітчизняних агрохолдингів (з банком землі понад 10 тис. га) збільшився з 6,1 (32 % загальної площі ріллі) до 7,3 млн га (майже 40 %) [8].

**З**-поміж причин, що обумовили активну розбудову агрохолдингової структури вітчизняного аграрного сектора, головну роль відіграли такі: прискорене нарощування концентрації капіталу й виробничих активів великих фінансових і промислових компаній способом оплати боргу або так званого «соціального навантаження» (механізмом якого було створено такі агрохолдингові структури як-от: «Миронівський хлібопродукт», «Приват-Агро Холдинг», «ММК імені Ілліча», «Астарта-Київ» та ін. [9]); збереження упродовж багатьох років вкрай низької орендної плати за землю (яка, за даними Держгеокадастру, становила у 2017 р. у середньому близько 1 тис. грн за один гектар (у Херсонській області – 762 грн, Запорізькій – 721 грн, Донецькій – 790 грн, на Закарпатті – 596 грн [10]) що майже вдвідесятеро менше порівняно з ЄС [11]); а також орієнтація економічних агентів аграрного бізнесу на ефективне управління ризиками фінансово-господарської діяльності. Остання мета досягається насамперед способом купівлі часток (а нерідко й контрольних пакетів акцій) у статутному капіталі інших аграріїв, а отже – цільовим використанням вкладених капіталовкладень, встановленням контролю за їх бізнесом й оптимізацією інтеграційних схем усередині агропромислових об'єднань.

Не слід скидати з рахунків і такого потужного драйвера, як активізація в останні роки процесів дивер-

сифікації міжгалузевого переливу інвестиційного капіталу в економіці України з високорентабельних галузей промисловості (насамперед металургії і нафтогазового сектора) до сільського господарства. Вони значно прискорили вертикальну інтеграцію українського АПК на основі об'єднання і концентрації виробничих потужностей сільськогосподарського та переробно-харчового виробництва, а отже, охоплення повного технологічного циклу аграрного виробництва, «замикання» вартісного ланцюга та монополізації продуктивних систем у зерновій, молочній, сироробній та м'ясній галузях вітчизняного аграрного сектора. Достатньо сказати, що вже у 2000–2010 рр. в аграрній сфері України практично завершився процес розбудови постачальницько-виробничо-збутових ланцюгів, подібних до моделі мережевого маркетингу, що отримали дуже влучну назву «інтуїтивної неформальної кластеризації». Їх матеріальним ядром стали: організація власниками приватизованих підприємств харчової промисловості мереж сільських заготівельних пунктів і фірмових магазинів; реалізація продуктів харчування оптовикам з їх подальшим продажем індивідуальним споживачам у роздрібних торговельних мережах; а також постачання виробникам сільськогосподарської сировини засобів виробництва через своїх дилерів [12].

**П**ровідне місце у структурі вітчизняного аграрного виробництва посідає рослинництво, частка якого у загальному випуску сільськогосподарської продукції у період 2000–2016 рр. зросла з 61,5 до 72,7 %. При цьому у структурі валової сільськогосподарської продукції найбільша частка припадає на зернові і зернобобові культури (27,3 % у 2016 р.); технічні культури (22,7 %); картоплю, овочеві та баштанні культури (17,6 %); далі йдуть плодові та ягідні культури (2,9 %), кормові культури (1,5 %) та інша продукція рослинництва (0,7 %) [4, с. 48]. Зокрема, з 2000 р. до 2016 р. валовий збір зернових і зернобобових збільшився з 24,5 до 66,1 млн т (з переважанням виробництва фуражного зерна, на яке припадає нині близько 60 % його загального обсягу); цукрового буряка – з 13,2 до 14,0 млн т; соняшнику – з 3,5 до 13,6 млн т; картоплі – з 19,8 до 21,8 млн т; овочевих культур – з 5,8 до 9,4 млн т; плодових і ягідних культур – з 1,5 до 2 млн т відповідно [4, с. 94].

Підвищувальною динамікою за вказаний період характеризується й урожайність рослинних культур. Зокрема, за групою зернових і зернобобових культур вона зросла з 19,4 до 46,1 ц з 1 га зібраної площі (або на 137,6 %), цукрового буряка – з 176,7 до 481,5 ц (на 172,5 %), картоплі – з 121,6 до 165,8 ц (на 36,3 %), овочів – з 112,3 до 210,5 ц (на 87,4%), плодових і ягідних культур – з 38,4 до 101,9 ц (на 165,4 %). Принагідно особливо зазначити, що з 2011 р. урожайність рослинних культур стабільно перевищує рівень не тільки 2000 р., але й 1990 р. Це свідчить про вихід вітчизняного рослинництва на якісно новий щабель розвитку як у плані використання високопродуктивного насінневого фонду, так і застосування інноваційних методів ведення господарства, захисту рослин й обробітку землі.

**С**воєю чергою, вітчизняне тваринництво, частка якого у валовій сільськогосподарській продукції у період 2000–2016 рр. знизилась з 38,5 до 27,3 %, репрезентоване головним чином вирощуванням сільськогосподарських тварин (13,3 % на кінець періоду) та виробництвом молока (10,3 %). Натомість частка виробництва яєць не перевищувала у 2016 р. 2,8 % валового виробництва аграрної продукції, а іншої продукції тваринництва – 0,9 % відповідно [4, с. 48]. У натуральних показниках вітчизняне виробництво м'яса (у забійній масі) зросло за вказаний період з 1,7 до 2,3 млн т (у тому числі свинини – з 0,7 до 0,8 млн т, а м'яса птиці – з 0,2 до 1,2 млн т), яєць – з 8,8 до 15,1 млрд шт., меду – з 52,4 до 59,3 тис. т [4, с. 150].

Активно споживаючи рослинницьку продукцію, вітчизняне тваринництво є продовженням аграрного вартісного ланцюга та виробляє сировину для харчової промисловості України. Водночас 2000–2016 рр. означились значним зменшенням виробництва яловичини і телятини (майже на 50 % – з 754,3 до 375,6 тис. т), що обумовлено скороченням поголів'я великої рогатої худоби (на 84,5 % у період 1990–2015 рр. – з 24,6 до 3,8 млн голів), молочного стада (на 73,8 % – з 8,4 до 2,2 млн голів) та свиней (на 63,7% – з 19,4 до 7,1 млн голів) (рис. 3).

Значно зменшились з 2000 р. до 2016 р. також обсяги виробництва баранини і козятини – з 17,2 до 13,4 тис. т, кролятини – з 13,9 до 12,2 тис. т, конини – з 8,3 до 8 тис. т, а також вовни – з 3,4 до 2,1 тис. т [4, с. 150]. Головною причиною скорочення внутрішнього виробництва зазначених видів м'яса є стрімке «звуження» кормової бази тваринництва з причин зменшення посівних площ кормових культур на користь високорентабельних технічних культур. Так, якщо станом на 1990 р. під вирощування зернових і зернобобових культур в Україні було відведено близько 45 % загальної посівної площі, технічних культур – 11,6 %, картоплі й овочево-баштанних культур – 6,4 %, а кормових культур – 37 % [13], то у 2016 р. відповідні показники становили вже 53,3 %, 32,8 %, 6,8 % та 7,1 % відповідно [4, с. 26].

Поглиблення спеціалізації вітчизняних аграріїв на вирощуванні зерна і насіння олійних, а отже – нарощування обсягів їх збуту на світових ринках (за умови постійного підвищення глобального попиту на них) супроводжується одночасною деградацією тваринницької галузі агропромислового комплексу. Загальновідомо, що їх виробництво, порівняно з тваринництвом, садівництвом чи овочівництвом, потребує значно менших інвестиційних капіталовкладень і характеризується набагато швидшим оборотом капіталу. Таким чином, домінуюча орієнтація корпоративного аграрного сектора на виробництво високорентабельних експорторієнтованих зернових й олійних культур значною мірою порушує збалансованість постачання на внутрішній і міжнародний ринки різних видів продуктів харчування. Це виявляється насамперед у значному відставанні темпів приросту виробництва окремих видів малорентабельних, з погляду інвестиційних капіталовкладень, та трудомістких видів сільськогосподарських культур (насам-



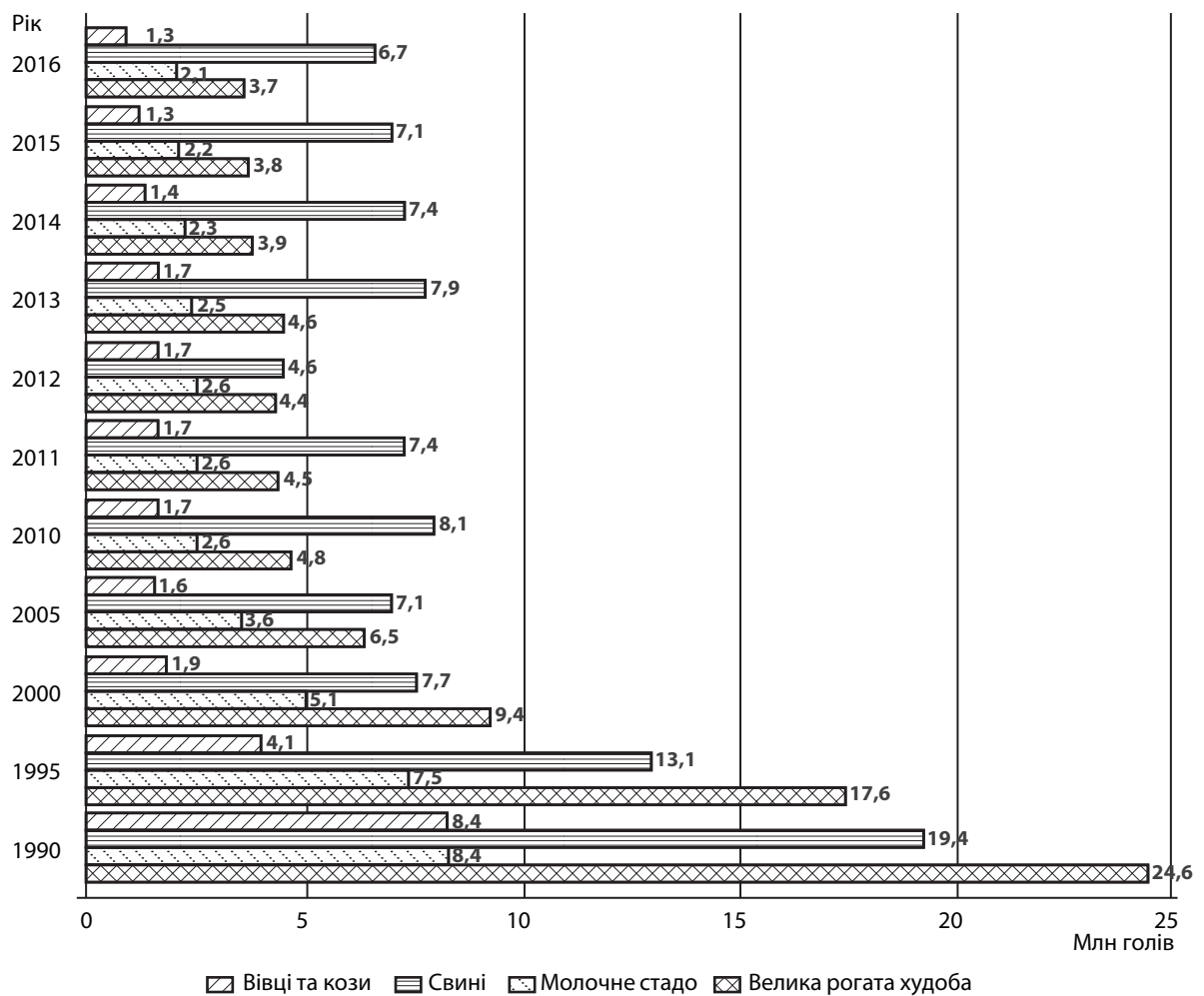


Рис. 3. Динаміка поголів'я худоби за всіма категоріями господарств у 1990–2016 рр., млн голів [13]

перед круп'яної та плодово-овочевої групи) від високорентабельних технічних культур. Достатньо сказати, що тільки у період 2000–2016 рр. приріст виробництва соняшнику у натуральних показниках склав 288,6 %, зернових і зернобобових культур – 169,8 %; тоді як буряка цукрового фабричного – 6,1 %, картоплі – 10,1 %, овочевих культур – 62,1 %, плодових і ягідних культур – 33,3 % відповідно. Як результат – зниження ринкового пропонування малорентабельних і трудомістких культур, а отже, загроза їх стрімкого здорожчання за умови навіть незначного підвищення попиту на них.

**ВИСНОВКИ**

Таким чином, зазначимо, що сучасна сільськогосподарська галузь економіки України репрезентує надважливий сектор вітчизняного матеріального виробництва, формуючи матеріальне ядро забезпечення продовольчої безпеки держави, нарощування рівня матеріального добробуту громадян і розвитку вітчизняного експортного потенціалу. В останні роки вона демонструє усталені ознаки стабілізації, маючи потужний потенціал нарощування обсягів виробництва та поставок на внутрішній і світові ринки, а також концентруючи значну частку валютних надходжень до держави. Це обумовлено підвищенням рівня рентабельності сільськогос-

подарських підприємств, різким падінням обсягів внутрішнього виробництва промислової і металургійної продукції, а також їхнім «вимиванням» із експортних поставок вітчизняних компаній на міжнародні ринки.

Головними позитивними зрушеннями у розвитку аграрної галузі на сучасному етапі трансформаційних перетворень в економіці України є активізація процесів концентрації капіталу та виробництва; кількісна та структурна (регіональна і товарна) диверсифікація сільськогосподарського виробництва й експорту аграрної продукції на світові ринки; динамічне оновлення машинного тракторного парку та впровадження інноваційних технологій в аграрні виробничі процеси (відгодівляю тварин, вирощування сільськогосподарських культур, первинну обробку аграрної продукції, її транспортування і зберігання); вертикальна інтеграція українського АПК на основі об'єднання й концентрації виробничих потужностей сільськогосподарського та переробно-харчового виробництва з охопленням повного технологічного циклу аграрного виробництва, «замиканням» вартісного ланцюга та монополізацією продуктових систем у зерновій, молочній, сироробній та м'ясній галузях вітчизняного аграрного сектору та ін.

Однак, незважаючи на позитивні тенденції у розвитку вітчизняної аграрної сфери, зберігається ціла низ-

ка проблем у її функціонуванні, що значно зменшують роль України у вирішенні глобальної продовольчої проблеми. Це – переважно сировинний характер експорту аграрної продукції; значна імпортозалежність держави за окремими групами товарів; домінування в аграрному секторі агрохолдингів; перебування вітчизняного земельного ресурсу поза економічним оборотом; екологічна незбалансованість і неефективне користування землями сільськогосподарського призначення; наростання структурних диспропорцій у виробництві окремих видів сільськогосподарської продукції з його концентрацією на високорентабельних й експортоорієнтованих групах; значний рівень концентрації сільськогосподарського виробництва в особистих селянських господарствах, позбавлених можливостей впровадження інноваційних методів і технологій виробництва і переробки продукції, значний обсяг виробництва продукції низької якості, що не відповідає європейським санітарним нормам і стандартам. Такий стан речей потребує суттєвого вдосконалення діючих механізмів функціонування агропромислового сектора та його переведення на модель сталого розвитку з максимальною конвергенцією економічних, соціальних й екологічних цілей суспільного розвитку. ■

## ЛІТЕРАТУРА

- 1. Маслак О.** Бюджетування агровиробництва – 2017 // Пропозиція, 07.01.2017 р. URL: <http://propozitsiya.com/ua/byudzhetuvannya-agrovirobnytstva-2017>
- 2. Клочан В. В.** Сталий розвиток та концентрація виробництва сільськогосподарських підприємств. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: Економічні науки*. 2013. Вип. 137. С. 117–125.
3. Україна у цифрах у 2007 році. Державний комітет статистики України. Київ, 2008. С. 27–29.
4. Сільське господарство України за 2016 рік : стат. зб. Київ : Державна служба статистики, 2017. 26 с.
5. Державна служба статистики України. URL: [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
- 6. Попов А. С.** Сучасний стан і основні тенденції використання земель сільськогосподарського призначення. *Ефективна економіка*. 2016. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4775>
- 7. Бородіна О. М.** Інтеграція дрібних сільськогосподарських виробників до агропродовольчих ланцюгів доданої вартості: методологічні підходи та емпіричні дослідження. *Економіка і прогнозування*. 2014. № 2. С. 73–84.
- 8. Поважнюк С.** Аграрная супер-страна или иллюзия роста // Зеркало недели, 31 июля 2017 г. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2017/07/31/627430/>
9. Соціо економічний розвиток сільського господарства і села: сучасний вимір / за ред. О. М. Бородіної. Київ : ІЕПр НАНУ, 2012. 110 с.
10. Вартість землі сільськогосподарського призначення: на що можуть розраховувати українці // Всеукраїнська асоціація фахівців оцінки, 18 квітня 2017 р. URL: <http://afo.com.ua/uk/news/2/1164>
- 11. Шаховалова Є. О.** Особливості відтворення основних засобів аграрних підприємств в Україні та його фінансове забезпечення. *Економіка і регіон*. 2015. № 5 (54). С. 83–90.
- 12. Крисанов Д. Ф., Варченко О. М.** Агропродовольчі ланцюги: ключові проблеми створення та розбудови. *Економіка і прогнозування*. 2017. № 1. С. 72–91.
13. Оцінка ефективності та напрями стимулювання структурних реформ в аграрному секторі України. Аналітична записка. Київ : НІСД, 2016. С. 5.

**Науковий керівник – Галенко О. М.,**

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного обліку та аудиту ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана»

## REFERENCES

Borodina, O. M. "Intehratsiia dribnykh silskohospodarskykh vyrobnykiv do ahroprodovolchykh lantsiuhiv dodanoi vartosti: metodolohichni pidkhody ta empirychni doslidzhennia" [Integration of small agricultural producers into value added agro-food chains: methodological approaches and empirical research]. *Ekonomika i prohnozuvannia*, no. 2 (2014): 73-84.

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)  
Klochach, V. V. "Stalyi rozvytok ta kontsentratsiia vyrobnytstva silskohospodarskykh pidpriemstv" [Sustainable development and concentration of agricultural enterprises]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka. Ekonomichni nauky*, no. 137 (2013): 117-125.

Krisanov, D. F., and Varchenko, O. M. "Ahroprodovolchi lantsiuhy: kliuchovi problemy stvorennia ta rozbudovy" [Agro-food chains: key issues of creation and development]. *Ekonomika i prohnozuvannia*, no. 1 (2017): 72-91.

Maslak, O. "Biudzhetuvannia ahrovirobnytstva – 2017" [Agricultural production budgeting – 2017]. *Propozytsiia*. 07.01.2017. <http://propozitsiya.com/ua/byudzhetuvannya-agrovirobnytstva-2017>

Otsinka efektyvnosti ta napriamy stymuliuvannia strukturnykh reform v ahromomu sektori Ukrainy. *Analitychna zapyska* [Evaluating the effectiveness and direction of stimulating structural reforms in the agrarian sector of Ukraine. Analytical note]. Kyiv: NISD, 2016.

Popov, A. S. "Suchasnyi stan i osnovni tendentsii vykorystannia zemel silskohospodarskoho pryznachennia" [Current state and main tendencies of use of agricultural lands]. *Efektyvna ekonomika*. 2016. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4775>

Povazhnyuk, S. "Agrarnaya super-strana ili illyuziia rosta" [Agrarian super-country or the illusion of growth]. *Zerkalo nedeli*. 31.07.2017. <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2017/07/31/627430/>

Shakhovalova, Ye. O. "Osoblyvosti vidtvorennia osnovnykh zasobiv ahrarykh pidpriemstv v Ukraini ta yoho finansove zabezpechennia" [Features of reproduction of fixed assets of agrarian enterprises in Ukraine and its financial support]. *Ekonomika i rehion*, no. 5 (54) (2015): 83-90.

*Silske hospodarstvo Ukrainy za 2016 rik* [Agriculture of Ukraine for 2016]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky, 2017.

*Sotsioekonomichni rozvytok silskoho hospodarstva i sela: suchasnyi vymir* [Socioeconomic development of agriculture and rural areas: a modern dimension]. Kyiv: IEP NANU, 2012.

*Ukraina u tsyfrakh u 2007 rotsi* [Ukraine in figures in 2007]. Kyiv: Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy, 2008.

"Vartist zemli silskohospodarskoho pryznachennia: na shcho mozhut rozrakhovuvaty ukraintsi" [The cost of agricultural land: what Ukrainians can count on]. *Vseukrainska asotsiatsiia fakhivtsiv otsinky*. 18.04.2017. <http://afo.com.ua/uk/news/2/1164>